

امام رضا(ع) و ادیان ومذاهب/ هجرت امام سبب گسترش علوم دینی شد

دوران حیات نورانی امام رضا و فرصتی که حضرت در خراسان پیدا کردند فرصت ارزشمندی برای گسترش علوم دینی بود.

دوران حیات نورانی امام رضا و فرصتی که حضرت در خراسان پیدا کردند فرصت ارزشمندی برای گسترش علوم دینی بود.

خبرگزاری مهر، گروه دین و اندیشه: ویژگی‌های سیاسی- اجتماعی حاکم بر دوران امامت حضرت امام رضا(ع) ویژگی‌های منحصر به فردی بوده و موضوعی مانند ولایتعهدی تا آن زمان مطرح نبوده است اما اقدامات آن حضرت باعث شد همه این چالش‌ها به فرصتی برای جهان تشیع تبدیل شود و از این بستر حضرت توانست علاوه بر تربیت شیعیان به مبارزه با مکاتب انحرافی نیز بپردازد. به مناسبت سالروز شهادت علی ابن موسی الرضا(ع) برای بررسی دقیق‌تر دوران امامت آن حضرت با دو تن از کارشناسان تاریخ اسلام به گفتگو نشستیم که از نظر می‌گذرد؛

علت حضور امام رضا(ع) در ایران

محمد حسین رجبی دوانی در مورد دوران امامت امام رضا و علت حضور ایشان در ایران گفت: امام هشتم سلام الله علیه در دوره امامت خود با سه خلیفه ی جبار بنی عباس معاصر هست. اول هارون الرشید است که بعد از شهادت امام کاظم علیه السلام، مراقب امام رضا علیه السلام بود که اگر امام تحرکاتی داشته باشد با حضرت برخورد کند. لذا امام رضا سلام الله علیه در دوران هارون جانب تقیه را مراعات می کردند و بهانه ای به دست او ندادند تا اینکه در سال ۱۹۳ یعنی ده سال بعد از آنکه امام رضا علیه السلام به امامت رسیده بودند، هارون مرد و فرزند او امین به خلافت رسید.

وی ادامه داد: امین از همان ابتدای رسیدن به خلافت با برادر خود مامون که در خراسان حکومت می کرد سر ناسازگاری گذاشت و می خواست او را از ولایتعهدی خود عزل کند و برای پسر خود بیعت بگیرد. لذا با مقاومت مامون مواجه شد و درگیری شدیدی بین آنها رخ داد.

وی افزود: لذا در پنج سالی که امین به عنوان خلیفه مطرح هست امام رضا علیه السلام از یک آزادی نسبی برخوردار بود و می توانست مردم را مورد خطاب قرار دهد و آنها را در جهت حق رهنمون باشد. اما در سال ۱۹۸ مامون موفق شد در یک نبرد نظامی امین را شکست دهد و بغداد را بگیرد و به دستور او امین کشته شد و خودش به خلافت رسید.

وی گفت: خلافت مامون مواجه با تنش های زیادی بود. از جمله این تنش ها زیر بار نرفتن عباسیان، خویشاوندان او در بغداد بود که او را به خاطر کشتن برادرش که پیش از این خلیفه بوده است سرزنش می کردند و همچنین از جانب اکثریت عالم اسلام که اهل تسنن بودند او را به خاطر قتل امین در جایگاه خلافت شایسته نمی دیدند و بعضاً مشروعیت او را زیر سوال برده بودند.

محمد حسین رجبی دوانی گفت: از سویی دیگر شماری از علویان خویشاوندان امام رضا علیه السلام هم به سبب ظلم هایی که عباسیان به آنها کرده بودند قیام کردند و موفق شده بودند بخش های وسیعی از عراق امروز، حتی سرزمین حجاز تا یمن و همچنین بخش هایی از ایران مانند خوزستان امروز را فتح کنند و مشکلات فراوانی را برای حکومت مامون ایجاد کردند. مامون با سختی و زحمت بسیار موفق شد که این قیام را سرکوب کند اما می دانست که آتش زیر خاکستر است لذا با یک تیر چندین نشان را در نظر داشت و آن اینکه امام رضا علیه السلام را به سوی پایتخت خود مرو مرکز خراسان بزرگ قدیم بیاورد و با این کار هم عباسیان را تهدید کند که اگر بخواهید با من در بیافتید کاری خواهم کرد که خلافت از خاندان شما بیرون بیاید و به رقبای شما علویان سپرده شود و همچنین برای اکثریت عالم اسلام که مشروعیت او را زیر سوال برده بودند به این وسیله، یعنی با همکاری نزدیکی که از امام رضا علیه السلام خواهد گرفت و ولایت عهدی که به آن حضرت خواهد داد موجب می شود که آنها به خاطر حرمت فرزند رسول خدا و زهد و علم و تقوای او دیگر مشکلی با مشروعیت خلافت مامون نداشته باشند، چرا که اگر این حکومت مشروعیت نداشت، فرزند و نواده ی بزرگوار رسول خدا همکاری با آنها را نمی پذیرفت.

وی ادامه داد: هدف دیگر او هم این بود که علویانی که مرتب قیام می کردند و خواهان سرنگونی حکومت عباسی بودند

خلع سلاح خواهند شد. چرا که اگر امام رضا علیه السلام به عنوان مقام دوم به این مملکت معرفی شود دیگر علویان نمی توانند دست به قیام و انقلاب بزنند، چرا که بزرگ آنها و سرشناس ترین شخصیت علویان که امام رضا علیه السلام باشد در این حکومت حضور دارد و نفر شماره دو حساب می شود.

وی افزود: با این انگیزه ها مامون امام رضا علیه السلام را به ظاهر به ایران دعوت کرد اما در واقع یک الزام و اجباری در آوردن امام سلام الله علیه بود به گونه ای که بیشتر در نظر داشت که ارتباط امام سلام الله علیه با بدنه جامعه قطع کند.

علت شهادت امام رضا علیه السلام

این کارشناس تاریخ گفت: درباره اینکه چرا مامون امام رضا علیه السلام را به شهادت رساند باید عرض کرد همانطور که پیش از این گفتیم مامون در صدد بود که از وجود امام رضا علیه السلام به عنوان ابزاری برای تحقق اهداف خود استفاده کند. اما همین که دید آن وجود مقدس بیشتر از گذشته شناخته شد و به واسطه حضوری که در خراسان بزرگ و ایران پیدا کرد، برای مردم آنجا که نسبت به اهل بیت علیهم السلام علم، معرفت و اطلاعی نداشتند، باعث شده است که امام شناخته بشود و مردم به او روی بیاورند، تصمیم به قتل حضرت گرفت.

وی ادامه داد: به عنوان نمونه وقتی حضرت هنگام آمدن به سوی مرو از نیشابور گذشتند در آنجا انبوه علما محدثان سنی در استقبال از امام رضا سلام الله علیه حاضر شدند و آن حدیث معروف و جلیل القدر سلسله الذهب را از زبان امام علیه السلام شنیدند و باعث شد حضور امام در ایران اصحابی برای آن حضرت پدید بیاورد که پیش از این نبود، لذا ما اصحابی از امام می بینیم که منسوب به شهرهای بزرگی از ایران بزرگ قدیم هستند.

وی افزود: همچنین وقتی هم مامون ولایتعهدی امام رضا علیه السلام را اعلام کرده بود با خشم عباسیان مواجهه شده بود و مامون تصمیم گرفت با توجه به شورشی هم که در بغداد بر ضد او پدید آمد، مرو را ترک کند و برای سرکوبی آن شورش به سوی بغداد برود. لذا امام رضا علیه السلام و فضل بن سهل ذوالریاستین که همه کاره حکومت او بود را با خود حرکت داد. اما وقتی که به طوس و قریه سناباد رسیدند در اینجا امام رضا علیه السلام را مسموم کرد و حضرت را به شهادت رسانید و برای رفع اتهام از خود در همانجا برای امام سلام الله علیه عزاداری کرد و گریه و زاری بسیاری از خود نشان داد. مامون لعنه الله چون می خواست اثبات کند که من در قتل امام علیه السلام دخیل نبودم تلاش کرد که امام سلام الله علیه را در کنار پدرش هارون الرشید دفن کند. اما هر جا در کنار هارون را می کنند با زمین سختی مواجه می شدند که حفر نمی شد. فقط زمین بالای سر هارون مساعد بود. لذا آنجا را کردند و پیکر مقدس امام رضا علیه السلام را در آنجا به خاک سپردند...

مهمترین وقایع دوران حضور امام رضا علیه السلام در ایران

رجبی دوانی در مورد وقایع دوران امام رضا گفت: در خصوص مدت زمان حضور وجود مقدس امام رضا علیه السلام در ایران و مواردی که بر آن حضرت در این دوره گذشته است باید گفت که در اواخر سال ۲۰۱ امام رضا علیه السلام از مدینه به سوی خراسان حرکت فرمودند و به ایران رسیدند و در مرو مرکز حکوت مامون ساکن شدند و تا روز آخر ماه صفر سال ۲۰۳ آن وجود مقدس در ایران وجود داشتند تا به شهادت رسیدند.

وی ادامه داد: در این مدت که آن حضرت در ایران امروز و در خراسان حضور داشتند موارد متعددی پیش آمد و بنابر تعبیری که مقام معظم رهبری حفظ الله تعالی دارند، مامون که فردی باهوش، با سواد و ملایمی بود و می خواست که با جلب همکاری امام رضا علیه السلام موقعیت خود را استحکام ببخشد، ناخواسته برای امام سلام الله علیه موقعیتی فراهم کرد که امام با استفاده از تربیون دستگاه خلافت، حقایقی بزرگ در حقیقت و حقانیت خود و پدران خویش را بیان دارد.

وی افزود: مامون اهل علم و دانش بود و لذا روزهای سه شنبه جلسات مناظرات علمی برگزار می کرد. حالا که امام رضا سلام الله علیه به پایتخت او آمده اند، چندین جلسه مناظره تشکیل داد و امام را در این جلسات وارد کرد، با حضور علمای گوناگون از مذاهب و فرقه های مختلف و دین های گوناگون که البته وجود مقدس امام رضا علیه السلام گوشه ای از دریای بی کران علوم و معارف خود را در این جلسات نمایان کرد.

وی اظهار داشت: به قول رهبر معظم انقلاب حفظه الله تعالی آن حضرت حقیقت هایی را که پدران بزرگوارش جز برای خصیصین از یاران خود یعنی افراد خاص در خفا مطرح می کردند، امام رضا علیه السلام با دریدن پرده تقیه به صورت

رسمی و علنی آن هم از تریبون دستگاه خلافت بیان داشت، لذا مامون که چه بسا می خواست فخر بفروشد به دیگران که یک چنین عالم بزرگ و بی نظیری به عنوان ولیعهد در حکومت ما حضور دارد، وقتی متوجه انعکاس عظیم قدرت علمی و توانایی امام و اظهار ارادت و احترام بیشتر مردم به سوی آن حضرت شده از این مسئله به وحشت و واهمه افتاد.

رجبی دوانی گفت: از موارد دیگر اثرات حضور آن وجود مقدس در ایران باید گفت که شمار زیادی از امام زادگان، برادران و خویشاوندان امام رضا علیه السلام به سوی ایران آمدند و چه بسا بعضاً به امام رضا سلام الله علیه نرسیدند، مانند وجود مقدس حضرت معصومه علیها السلام و حضرت احمد بن موسی علیه السلام معروف به شاهچراغ، ولی حضور آنها و پراکندگی آنها در ایران موجب بسط دین مبین اسلام در ایران و مذهب حقه امامیه شد، لذا به جرات می توان گفت از برکات حضور امام رضا علیه السلام در ایران مسلمان شدن شمار زیادی از کسانی است که هنوز مسلمان نبودند و همچنین انتشار مذهب حقه شیعه بوده است.

این کارشناس تاریخ ادامه داد: مورد دیگری هم که مشهور است نماز استسقا است یعنی نماز درخواست باران از خداوند. با این نماز امام رضا علیه السلام برای مردم حقیقت خود را بیش از گذشته آشکار کرد. مورد دیگر نماز عید است که با وجود اصرار امام مبنی بر این که من نماز عید را نمی خوانم، مامون تاکید داشت که نماز عید توسط امام علیه السلام اقامه شود، اما همین که دیدند امام رضا علیه السلام با چه حالی و با چه هیبتی از خانه بیرون آمدند تا برای اقامه نماز حرکت کنند، تمام مقامات کشوری و لشکری که برای همراهی امام آمده بودند به قدری تحت تاثیر قرار گرفتند که خود را از روی مرکب ها به پایین انداختند و کفش ها را از پای خود بیرون آوردند تا با ظاهری مانند امام رضا علیه السلام برای برگزاری نماز بر خود بگیرند. اینجا بود که به مامون خبر رسید حضور امام و هیئت امام اگر ادامه پیدا کند دیگر چیزی از حکومت تو باقی نخواهد ماند. از این رو بود که مامون به حضرت پیغام داد ما راضی به زحمت شما نیستیم و همان کسی که سال های پیش نماز را اقامه می کرد این نماز را هم به جا خواهد آورد.

امام رضا و ادیان و مذاهب

حجت الاسلام حسینی قمی نیز در مورد فعالیت های علمی امام رضا(ع) گفت: در قرآن صدها آیه وجود دارد که مردم را به تفکر و تدبر و تعقل در آیات الهی دعوت کرده است. دوران حیات نورانی امام رضا و فرصتی که حضرت در خراسان پیدا کردند فرصت ارزشمندی برای گسترش علوم دینی بود. امام رضا در مدینه یک حوزه علمی با ۳۱۳ شاگرد تشکیل دادند و اسامی آنها در کتب حدیثی ما هست. در خراسان با توجه به عنوان ولایتعهدی، حضرت فرصتی برای مناظرات داشتند که بیش از ده مناظره بسیار مهم با سران ادیان و مذاهب مختلف برگزار کردند. امروز به عنوان مثال مناظراتی که از ائمه در کتاب احتجاج مرحوم طبرسی آمده بیشترین مناظره ها، بعد از رسول خدا، امیرالمومنین، امام باقر و امام صادق، مناظره هایی است که از امام رضا به یادگار ماده است.

وی افزود: بیشترین روایات در موضوع توحید در کتاب کافی مرحوم کلینی بعد از امام باقر(ع) و امام صادق(ع) از امام رضا(ع) روایت شده است. در مسائل کلام و موضوع امامت نزدیک به پانصد حدیث از امام رضا(ع) داریم. در روایتی که شاید مفصل ترین حدیث در مورد امامت باشد، هفتاد ویژگی برای امام ذکر شده است.

وی ادامه داد: امام رضا رساله ای دارند به نام رساله ذهبیه در علوم پزشکی و طب که به قدری این رساله با عظمت است که مامون گفت باید این رساله را با طلا نوشت که به نام ذهبیه معروف شد.

فرقه های دوران امام رضا(ع)

حسینی قمی گفت: دوران امام رضا(ع) دوران پیدایش مذاهب مختلفی است، از جمله مشبیه مجسمه، مجبره، واقفیه، غلات و... به وجود آمدند. مشبیه کسانی هستند که خدا را جسم و شبیه مخلوق می دانند. امام در برابر این طرز تفکر ایستادند و مطالبی فراوانی در این خصوص دارند. کتابی به نام سیری در صحیحین وجود دارد که به این امر می پردازد که کسانی که از مکتب اهل بیت فاصله گرفتند خدا را چگونه توصیف کرده اند.

وی ادامه داد: برای خدا موی مجعد و جسم قائل می شدند و می گفتند خدا با جسم، شب های جمعه از آسمان هفتم نازل می شود! این تیمیه بالای منبر بود و از منبر پایین می آمد و می گفت همین طور که من پایین آمدم خدا هم همینگونه نزول دارد!

وی گفت: حضرت عبدالعظیم حسنی از امام رضا(ع) نقل می کند که کسی در محضر امام عرض کرد برای ما اینگونه نقل کرده اند که خدا شب های جمعه به آسمان دنیا نزول می کند، حضرت فرمود به خدا قسم پیامبر اینگونه نگفته است و فرموده خداوند فرشته ای را به آسمان دنیا نازل و بندگان را به عبادت دعوت می کند.

این کارشناس دینی گفت: گروه دوم مجبره بودند که معتقد بودند انسان ها در اعمال خود مجبورند. مروج این تفکر بیشتر خلفای بنی امیه و بنی عباس بودند تا بتوانند بر گرده مردم سوار شوند. مامون و هارون و... برای اینکه حکومت خود را توجیه کنند و مردم را در برابر خود ساکت کنند می گفتند خدا به ما عزت داده و خدا اینگونه خواسته است. یکی از مبارزات امام رضا مبارزه با این چنین تفكراتی بود.

وی افزود: گروه دیگر مذهب واقفیه است. واقفیه به کسانی می گویند که بعد از شهادت امام کاظم(ع) امامت امام رضا را نپذیرفتند و گفتند امامت به پایان رسیده است. سوال این است که چه شد در تاریخ مذهبی به نام واقفیه پدید آمد؟ خود همین کسانی که این مذهب را تاسیس کردند خودشان از امام کاظم(ع) روایت نقل کردند که امام بعد از من امام رضاست ولی چرا به اینجا کشیده شدند؟

حسینی قمی گفت: روسای واقفیه را می توان سه نفر معرفی کرد. اینها خود وکلای موسی ابن جعفر (ع) بودند. مبالغ زیادی امانت دست اینها بود و وقتی امام کاظم به شهادت رسیدند، امام رضا پیغام دادند که آن پول هایی که به امانت دشت شماسست برگردانید. هفتاد هزار دینار به دست زیاد ابن مروان بود، سی هزار دینار نزد علی ابن ابی حمزه و مبالغ فراوانی نزد عثمان ابن عیسی رواسی بود و برای اینکه این پول ها را به امام رضا ندهند، امامت امام رضا را منکر شدند و مذهب واقفیه را تشکیل دادند و گفتند امامت تمام شده است.

وی ادامه داد: اگر انسان گناه روی گناه گذاشت و حرامخواری کرد قرآن می فرماید انتهای این خط و پایان حرامخواری و گناه تکذیب آیات الهی است. در حالات همین واقفی ها نوشته شده که پایان آنها با کفر & لاquo& مات & لاquo& زندیقاً همراه بود.

این کارشناس دینی گفت: هشام ابن ابراهیم که در حالات او می نویسند نایب و وکیل تام الاختیار امام رضا در خراسان بوده است که امام کارهای حضرت توسط او انجام می شده است، پس از آنکه امام رضا به خراسان آمد، هشام دید جمعیتی که تا دیروز گرد وی بودند پراکنده شدند و به گرد امام رضا هستند. همین فرد پیش وزیر مامون رفت و گفت من از همه بهتر اطلاع دارم چه کسانی با حضرت ارتباط دارند و حاضرم برای شما جاسوسی کنم. وکیل تام الاختیار امام رضا، جاسوس مامون شد. لذا مال دنیا با افراد اینگونه می کند.

وی در پایان گفت: یکی از مذاهبی که امام رضا با آنها برخورد کرد، غلات هستند. غلات کسانی اند که در مورد ائمه غلو می کنند یعنی ائمه را از مقام بندگی و عبودیت بالاتر می برند. امام رضا فرمود عده ای از مخالفین ما روایت هایی جعل کردند که یک عده آن غلو است، یک مقدار کوتاهی در مورد ماست و یک عده این است که آن جا که باید تقیه کنند این کار را نمی کنند. امام رضا فرمود آنها که درباره ما غلو می کنند، کسی که اینها را می شنود می گوید شیعیان ما کافرنند. مقامات اهل بیت کم نیست و همان مقامات باید عنوان شود. ما در مورد فضائل اهل بیت هر چه بگوییم کم گفته ایم. خود ائمه همه پرده ها را کنار نزدند و همه حقایق را نگفتند و ملاحظه می کردند. امیرالمومنین می فرماید به خدا قسم اگر می خواستم در مورد آغاز و پایان و کارهایی که در زندگی کرده اید، سخن بگویم، می دانم و می توانم بگویم اما می ترسم مقام مرا از پیامبر بالاتر ببرید. خود اهل بیت ملاحظات می کردند. لذا ما اجازه نداریم حتی برخی از حقایق را بگوییم چه برسد به اینکه غلو کنیم.